

بررسی میزان تأثیر آموزش غیرحضورى خانواده در غنى‌سازى مهارت‌هاى تربيتى اولياى دانش‌آموزان

سید صادق نبوی^۱

چکیده

کارشناسى انجمن اوليا و مربيان سازمان آموزش و پرورش شهر تهران طی سال‌هاى اخير، به منظور تکميل، استمرار و تعميم و تعميق برنامه آموزش خانواده، اقدام به آموزش غيرحضورى خانواده‌ها از طريق بروشورهاى "اشاره" نموده است. تاکنون شمارزىادى از بروشورهاى مذکور منتشر و در بين اولياى دانش‌آموزان توزيع شده است. با توجه به اينکه هدف اين آموزش‌ها ارتقاى سطح دانش و آگاهى اولياى دانش‌آموزان در زمينه تعليم و تربيت فرزندان و هم‌چنين افزايش مهارت‌هاى تربيتى آنها بوده است، ضرورت دارد که ميزان تأثير اين آموزش‌ها از ديدگاه اولياى دانش‌آموزان و مديران مدارس مورد بررسى و ارزشيابى علمى قرار گيرد. هدف اصلى اين پژوهش بررسى ميزان مؤثر و مفيد بودن آموزش غيرحضورى خانواده (بروشورهاى اشاره) در غنى‌سازى مهارت‌هاى تربيتى اولياى دانش‌آموزان و ارتقاى سطح دانش و آگاهى آنهاست. با توجه به اهداف پژوهش، شش سؤال پژوهشى مطرح گرديد. براى گردآورى داده‌هاى مورد نياز پژوهش از دواىبزار مصاحبه (با ساختار) و پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شد. روش تحقيق مورد استفاده در اين پژوهش پيمائشى بوده و جامعه آمارى پژوهش شامل كليۀ اولياى دانش‌آموزان و مديران مدارس شهر تهران در سال تحصيلى ۸۶-۱۳۸۵ بوده است. نمونه پژوهش شامل ۳۶۰ نفر از مديران مدارس و ۱۰۰ نفر از اولياى دانش‌آموزان بوده است. براى انتخاب افراد نمونه از اولياى دانش‌آموزان از روش نمونه‌گيرى داوطلبانه يا در دسترس و مديران مدارس از روش نمونه‌گيرى خوشه‌اى استفاده شد. نتايج پژوهش ۱- از ديدگاه اولياى دانش‌آموزان، آموزش غيرحضورى خانواده (بروشورهاى اشاره) به ميزان زيادى در غنى‌سازى مهارت‌هاى تربيتى آنها در ابعاد افزايش رفتارهاى مطلوب در فرزندان، ايجاد رفتارهاى مطلوب در فرزندان، ارتقاى بهداشت روانى، افزايش مهارت‌هاى زندگى، بهبود روش‌هاى تربيتى و رفتار با فرزندان و کاهش تنش‌هاى درون خانواده مؤثر بوده است. ۲- از ديدگاه مديران مدارس، آموزش غيرحضورى خانواده (بروشورهاى اشاره) به ميزان زيادى در غنى‌سازى مهارت‌هاى تربيتى اولياى دانش‌آموزان در ابعاد افزايش رفتارهاى مطلوب در فرزندان، ارتقاى سطح بهداشت روانى، ايجاد رفتارهاى مطلوب در فرزندان، افزايش مهارت‌هاى زندگى و بهبود روش‌هاى تربيتى و رفتار با فرزندان مؤثر بوده است. ۳- از نظر اولياى دانش‌آموزان و مديران مدارس، آموزش غيرحضورى خانواده (بروشورهاى اشاره) تا اندازه زيادى در ارتقاى سطح دانش و آگاهى اوليا مؤثر بوده است. ۴- از نظر مديران مدارس محتواى بروشورهاى اشاره براى اولياى دانش‌آموزان قابل فهم بوده، با عناوين آنها هماهنگى داشته و مورد نياز آنها بوده است و همچنين تصاوير موجود در بروشورها با موضوع آن تناسب داشته و شکل ارائه آموزش‌هاى غيرحضورى به صورت بروشور مناسب بوده است.

کلیدواژه‌ها: آموزش غيرحضورى، خانواده، بروشورهاى اشاره، اولياى دانش‌آموزان، مديران مدارس، مهارت‌هاى تربيتى

مقدمه

نقش بسیار مهم خانواده در تربیت فرزندان بر کسی پوشیده نیست. این کانون مقدس "خانواده" است که اعضای جامعه را می‌پروراند و تحویل می‌دهد. فرزندان قبل از سنین مدرسه در خانواده به سر می‌برند آن‌ها حتی در سنین مدرسه نیز به جز حدود شش ساعت در هر شبانه‌روز، بقیه وقت خود را در خانه می‌گذرانند و از همه جوانب خانواده تأثیر می‌پذیرند. در جوامع پیشرفته کنونی، خانواده مسائل و مشکلات گوناگونی دارد. در صورتی که هر یک از این مشکلات آگاهانه حل نشود، می‌تواند خانواده را از حالت عادی خارج کرده و مشکل‌آفرین سازد. برگزاری کلاس‌های آموزش خانواده می‌تواند برای غلبه بر این مسائل و مشکلات و نیز پیشگیری از آنها راه‌گشا باشد (وفادار، ۱۳۷۴).

در طول زندگی شرایط و موقعیت‌هایی برای خانواده‌ها به وجود می‌آید که برخورد متناسب با چنین موقعیت‌هایی مستلزم آشنایی و کسب اطلاعات جدید است. تشکیل کلاس‌های آموزش خانواده یکی از راه‌های مهم کسب صلاحیت به منظور ایفای نقش مؤثر خانواده است، زیرا که از طریق آموزش اولیا، خانواده‌ها نسبت به توانایی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه خویش آگاهی یافته و آمادگی لازم را برای مواجهه با شرایط و موقعیت‌های مختلف در تربیت فرزندان و ایجاد کانون گرم خانوادگی کسب می‌نمایند (دستورالعمل جامع آموزش خانواده، ۱۳۷۷).

با توجه به اهمیت و نقش خانواده در شکل‌گیری و رشد ابعاد گوناگون شخصیتی فرزندان، ضروری است که والدین از یافته‌های جدید تعلیم و تربیت و علم روان‌شناسی در زمینه مسائل تربیتی کودکان و نوجوانان آگاه شده و به صورت مستمر آموزش ببینند. بدین طریق آنها خواهند توانست ضمن پیشگیری از بروز ناهنجاری‌های روانی و رفتاری در میان فرزندان، استعدادهای بالقوه آنها را نیز شکوفا سازند.

ایفای نقش والدین و پرورش نسل، دانش و مهارتی است که در مقایسه با انجام یک حرفه و شغل یا انجام رانندگی اتومبیل نیاز به آموزش بیشتری دارد، به خصوص در دهه‌های کنونی که کودکان و نوجوانان در معرض محرک‌ها و عوامل گوناگون روانی - اجتماعی قرار دارند؛ این عوامل واگرایی و خروج آنها را از خانواده و خواسته‌های والدین افزایش می‌دهد و مهم‌تر از همه این‌که کودکان و نوجوانان امروز باید برای زندگی در

دنیایی آماده شوند که سازگاری در آن مستلزم دارا بودن صفات و مهارت‌هایی است که در مقایسه با دهه‌های قبل بسیار مشکل کسب می‌شوند و شکل‌دهی این مهارت‌ها اساساً به عهده والدین است. شنیده‌ها، گفته‌ها و الگوبرداری‌های پراکنده درباره نحوه تربیت کودکان و نوجوانان نمی‌تواند برای ایفای این مسئولیت والدین کافی باشد، بلکه تربیت علمی، یعنی تربیتی که بتواند هر چه بیشتر به صورت متغیر مستقل و وابسته شکل‌دهی و کنترل رفتارها و باورهای کودکان را در اختیار والدین درآورد نیاز به آموزش منظم و بنیادی دارد. در این راستا به دلایل گوناگون فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، والدین در جوامع پیشرفته صنعتی در دوره‌های آموزش خانواده با انگیزه کافی شرکت می‌نمایند و شیوه‌های تربیتی آنها پس از این آموزش‌ها کارآمدتر می‌گردد. در تأیید اثربخشی دوره‌های آموزش خانواده در کشورهای پیشرفته می‌توان به تحقیقات زیادی اشاره کرد که برخی از آنها عبارتند از:

تحقیق توماس دیشون، والدو پاترسون^۱ (۱۹۹۲)، فریمن، پاتریک، دیلی و دانیل^۲ (۱۹۹۳)، باویر^۳ (۱۹۹۱)، اسکوید^۴ (۱۹۹۵)، ویلیام دوبرتی^۵ (۱۹۹۹)، و الیزابت سندل^۶ (۱۹۹۵)، (به نقل از مهری‌نژاد، ۱۳۸۲).

در کشور ما نیز از سال ۱۳۴۶ هجری شمسی با تأسیس انجمن ملی اولیا و مربیان، طراحی و اجرای دوره‌های آموزش خانواده برای اولیای دانش‌آموزان شروع شده است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی و از سال ۱۳۶۸ انجمن اولیا و مربیان موضوعاتی را برای آموزش خانواده مطرح و دوره‌های آموزش خانواده به صورت جدی‌تر در سطح مدارس برگزار گردید. در این دوره‌ها سعی شد خانواده‌ها با چگونگی رشد و تربیت صحیح کودکان و نوجوانان آشنا شوند.

از سال ۱۳۷۷ دوره‌های آموزش خانواده در سراسر کشور براساس دستورالعمل جامع آموزش خانواده (مصوب تیرماه ۱۳۷۷) به منظور افزایش آگاهی‌های تربیتی والدین و رفتار مناسب در محیط خانواده و اجتماع در قالب پنج عنوان در سطح مدارس تشکیل می‌شود. برای هر کدام از عناوین دوره‌ها، کتاب‌های همنامی به پیشنهاد سازمان مرکزی

1- Tomas , Dishon and Waldo Paterson

2- Freeman, Patrick , Daily and Dania

3- Bower

4- Skoide

5- William Doberty

6- Sandal

انجمن اولیا و مربیان توسط استادان طرح جامع آموزش خانواده تدوین شده و برای تدریس در اختیار مدرسان آموزش خانواده قرار گرفته است. در تأیید اثربخشی و کارآمدی دوره‌های آموزش خانواده در داخل کشور می‌توان به تحقیقات زیر اشاره کرد: مهری‌نژاد (۱۳۸۲)، بوربور (۱۳۷۵)، کلانتری (۱۳۷۶)، تبریزی (۱۳۸۲)، فتح‌آبادی و عمومی (۱۳۸۱) و موسی‌زاده (۱۳۸۱).

آموزش‌هایی که والدین نیاز دارند، با توجه به پیشرفت جامعه بسیار متنوع است. برای آموزش والدین لازم است در هر شهر و منطقه‌ای نیازهای آموزشی آن‌ها به طور دقیق مورد شناسایی قرار گرفته و اولویت‌بندی شوند تا بر اساس اولویت‌ها برنامه آموزشی اولیا طراحی شود. در آن صورت است که برنامه‌های آموزش خانواده می‌تواند مفید واقع شود و کاملاً منطبق با نیازهای اولیای دانش‌آموزان باشد.

کارشناسی انجمن اولیا و مربیان سازمان آموزش و پرورش شهر تهران طی سه سال گذشته به منظور تکمیل، استمرار و تعمیم و تعمیق برنامه آموزش خانواده، اقدام به آموزش غیرحضوری خانواده‌ها از طریق بروشورهای اشاره نموده است. تاکنون ۴۴ شماره از بروشورهای مذکور منتشر و در بین اولیای دانش‌آموزان و فرهنگیان آموزش و پرورش شهر تهران توزیع شده است.

با توجه به این‌که هدف این آموزش‌ها ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان در زمینه تعلیم و تربیت فرزندان و هم‌چنین افزایش مهارت‌های تربیتی آنهاست، اکنون این سؤال مطرح است که بروشورهای اشاره تا چه میزان در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان و ارتقای سطح دانش و آگاهی آنها تأثیر داشته است؟

بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ علمی به سؤال مذکور بوده و در صدد است که میزان تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) را در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان و ارتقای سطح دانش و آگاهی آن‌ها مورد بررسی قرار دهد تا این‌که یک ارزشیابی علمی و جامع از نتایج برنامه ارائه دهد و در نهایت بر مبنای یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی جهت بازنگری و اصلاحات لازم در برنامه آموزش غیرحضوری خانواده ارائه نماید.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

آموزش خانواده یعنی به‌کارگیری سیستماتیک دانش‌ها، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌هایی که بر رشد و شکوفایی انسان‌ها در ایفای نقش خود به‌عنوان عضو خانواده، در هر مرحله از دوران زندگی خانوادگی، بینجامد، در عین حال که خانواده خود مربی اصلی زندگی خانوادگی است، زیرا بیشتر نگرش‌ها، ارزش‌ها، احساسات و الگوهای زندگی، در خانه و خیلی قبل از آموزش رسمی آموخته می‌شود. به این دلیل آموزش خانواده یک فرایند دائمی (تمام عمر) است (نوابی نژاد، ۱۳۷۹، ص ۱۱۴).

یکی از راه‌های آموزش والدین، آموزش گروهی است. در این آموزش به والدین کمک می‌شود تا مسائل و مشکلات کودکان خود را در جمع دیگر والدین مطرح نمایند و پس از بحث و گفتگو درباره مشکلات و یافتن راه‌حل‌های احتمالی، آموخته‌های خود را در مورد فرزندان‌شان به‌کار گیرند. آموزش گروهی والدین نوعی تعلیم و تربیت است که دامنه وسیعی را در بر می‌گیرد و موجب می‌شود تا والدین از این طریق دانش و اطلاعات خود را در زمینه پرورش کودک به شیوه مطلوبی گسترش دهند. البته این آموزش جنبه پیشگیری داشته و از ایجاد ناساگاری‌های عاطفی و اجتماعی جلوگیری کرده و در بهبود سلامت روانی فرزندان مؤثر است (ثابتی، ۱۳۷۵).

پژوهش‌هایی در زمینه دوره‌های آموزش خانواده و میزان تأثیر این دوره‌ها بر آگاهی‌های تربیتی والدین و پیشرفت تحصیلی فرزندان، اثربخشی و عملکرد دوره‌های آموزش خانواده در داخل و خارج از کشور انجام گرفته است. اما به لحاظ جدید بودن موضوع آموزش غیرحضوری خانواده، پژوهشی در این خصوص در داخل کشور انجام نشده است. در این قسمت به ذکر عناوین و نتایج تعدادی از پژوهش‌های خارجی و داخلی که به‌طور غیرمستقیم با مسئله و موضوع تحقیق مرتبطند می‌پردازیم:

پژوهشی توسط اسدی (۱۳۷۹) با عنوان «بررسی میزان تأثیر آموزش خانواده بر تغییر رفتار والدین نسبت به فرزندان خود در دوره راهنمایی و متوسطه شهرستان شهرضا» انجام گرفته است. نمونه آماری ۱۲۰ نفر از والدین دانش‌آموزان دوره‌های راهنمایی و متوسطه شهرستان شهرضا (که ۶۰ نفر از آنها آموزش دیده و ۶۰ نفر دیگر آموزش ندیده بودند) را شامل می‌شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین آموزش خانواده و ارتقای آگاهی‌ها و دانسته‌های تربیتی والدین، بهبود راهنمایی

تحصیلی، هدایت دینی و اخلاقی فرزندان و شیوه‌های مناسب روابط خانوادگی وجود دارد. به عبارت دیگر، تأثیر آموزش خانواده بر تغییر رفتار والدین نسبت به فرزندان خود در بین والدین آموزش‌دیده بیشتر از والدین آموزش‌ندیده است. این تفاوت در بین والدین دانش‌آموزان دوره راهنمایی کمتر، ولی در بین والدین دوره متوسطه بیشتر است. پژوهشی توسط فتح‌آبادی و عمویی (۱۳۸۱) تحت عنوان «بررسی عملکرد کلاس‌های آموزش خانواده از نظر والدین و مدیران مدارس شهرستان‌های استان تهران» انجام گرفته است. نمونه آماری این پژوهش شامل ۶۰۰ نفر از والدین و ۳۰ نفر از مدیران مدارس بوده است.

نتایج تحقیق نشان داد که هم والدین و هم مدیران، کلاس‌های آموزش خانواده را از لحاظ میزان دست‌یابی به اهداف آموزشی و تربیتی مثبت ارزیابی می‌نمایند و نیز بین والدین مرد و زن و والدین با تحصیلات متفاوت از لحاظ ارزیابی فوق تفاوت معناداری وجود ندارد. والدین با سن کمتر و شغل آزاد میزان دست‌یابی کلاس‌های آموزش خانواده را به اهداف فوق بهتر ارزیابی می‌کنند.

هم مدیران و هم والدین، محتوای آموزش خانواده را مطابق نیازهای اولیای دانش‌آموزان می‌دانستند. همچنین نتایج نشان می‌دهد والدینی که در دوره قبلی شرکت کرده بودند کلاس‌ها را اثربخش‌تر ارزیابی می‌کنند.

پژوهشی توسط شافر^۱ تحت عنوان «ارزشیابی از کلاس‌های آموزش خانواده» در سال ۱۹۹۶ انجام شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که اعتقادات شناختی که افراد طی دوره آموزش خانواده کسب می‌کنند به آنان در مقابله با فشار روانی کمک می‌کند. افرادی که در کلاس‌های آموزش خانواده شرکت می‌کنند از طریق افزایش آگاهی تجدید قوای روان‌شناختی می‌کنند (به نقل از تبریزی، ۱۳۸۲).

پژوهش دیگری توسط کینگ^۲ (۱۹۹۸) در زمینه تأثیر آموزش خانواده بر تفکر افراد انجام گرفته است. نتایج تحقیق مذکور حاکی از آن است که پس از آموزش خانواده افراد آموزش‌دیده می‌توانند بهتر بیندیشند و راه‌حل‌های جای‌گزین بهتری را بیابند و از طریق تفکر منطقی، بخش زیادی از فشار روانی خود را تخلیه نمایند. همچنین آموزش

1- Shafer

2- Kieng

خانواده موجب می‌شود که افراد، کنترل بیشتری بر اوضاع و احوال خود داشته باشند. این راهبرد می‌تواند بر واکنش‌های عاطفی و شناختی والدین تأثیر مثبتی بگذارد. در پژوهش دیگری که توسط آندرسون^۱ (۱۹۹۸) در شش ایالت آمریکا صورت گرفت، نتایج مبین آن بود که آموزش خانواده در مدارس می‌تواند تأثیر مثبتی در ارتباطات خانواده داشته باشد. این نوع آموزش‌ها باعث رشد احساساتی از قبیل عشق، مهربانی و انسان‌دوستی در والدین و دیگر اعضای خانواده می‌شود، به طوری که والدین پس از آموزش به احساس رضایت دست می‌یابند.

پژوهش دیگری با عنوان «مداخله آموزش شناختی - رفتاری خانواده در کاهش افسردگی کودکان» توسط جون روزن بام^۲ و همکاران (۲۰۰۲) انجام گرفته است. این تحقیق، قابل قبول بودن و تأثیر مداخله آموزش شناختی - رفتاری خانواده را برای یک‌چهارم تا یک‌ششم دانش‌آموزان که علائم افسردگی را گزارش کردند، ارزیابی می‌کند. هنگامی که گروه کنترل با بچه‌هایی که مداخله دریافت می‌کردند مقایسه شدند با احتمال بیشتری بهبودی‌هایی در علائم افسردگی، کاهش‌هایی در افکار اتوماتیک منفی و کمتر درونی کردن مشکلات از سوی گروه آزمایش گزارش شد.

کودکان و والدین آن بر رضایت بالایی را از مداخله گزارش دادند. همه والدین اجزای آموزش خانواده را خیلی مفید درجه‌بندی کردند و ۶۰٪ گزارش دادند با وجود این‌که آموزش خانواده مختصر و کوتاه است، به جلسات بیشتری نیاز ندارند.

محقق پیشنهاد می‌کند که مداخله‌های آموزش خانواده کوتاه، قابل قبول و عملی است.

پژوهشی توسط موسی‌زاده (۱۳۸۱) با عنوان «بررسی میزان اثربخشی کلاس‌های آموزش خانواده در استان اردبیل و عوامل مؤثر بر آن» انجام گرفته است.

نمونه آماری شامل ۵۷۰ نفر از اولیای دوره‌دیده و ۵۷۰ نفر اولیای دوره‌ندیده و ۳۰۰ نفر از مسئولان مدرسه و مدرسان آموزش خانواده استان اردبیل است که به طور تصادفی انتخاب شده‌اند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که کلاس‌های آموزش خانواده موجب بالا رفتن اطلاعات والدین، شناسایی مشکلات رفتاری، جلب همکاری اولیا با مسئولان، شناخت فرزندان

1- Anderson

2- Jone Rozenbaum

خود، تحکیم روابط خانه و مدرسه و پاسخ‌گویی به سؤالات والدین شده است. پژوهشی با عنوان «بررسی نقش کلاس‌های آموزش خانواده در تغییر رفتار والدین و حل مسائل تربیتی، فرهنگی و تحصیلی دانش‌آموزان» توسط تبریزی (۱۳۸۲) صورت گرفته است.

جامعه آماری این پژوهش را دانش‌آموزان مقطع راهنمایی تحصیلی نواحی هفت‌گانه مشهد تشکیل می‌دادند. نمونه پژوهش شامل هزار نفر از دانش‌آموزان بود که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند.

نتایج تحقیق حاکی از آن است که شرکت والدین در کلاس‌های آموزش خانواده متغیر اثرگذاری بر شیوه‌های تربیتی اعمال شده از سوی والدین، سطح فرهنگی والدین، میزان رسیدگی به امور تحصیلی فرزندان، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و سرمایه‌های فرهنگی دانش‌آموزان بوده است.

با نگاهی به نتایج پژوهش‌های خارجی و داخلی می‌توان دریافت که ضرورت آموزش خانواده، چه به صورت حضوری و چه به صورت غیرحضوری، در جهت افزایش دانش، اطلاعات و آگاهی‌های والدین و بالتبع افزایش مهارت‌های تربیتی والدین امری اجتناب‌ناپذیر است.

همان‌طور که پژوهش‌ها نشان می‌دهند آموزش خانواده در تغییر رفتار والدین مؤثر بوده و در بسیاری موارد در تربیت فرزندان اثربخش بوده است. لذا به نظر می‌رسد که آموزش غیرحضوری به لحاظ این‌که بیشتر والدین فرصت کافی برای حضور در کلاس‌های آموزش خانواده را ندارند، جهت افزایش دانش و آگاهی‌های تربیتی آنها سودمند باشد.

روش‌شناسی تحقیق

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان مؤثر و مفید بودن آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) از نظر اولیا و مدیران در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان مدارس است.

سؤال‌های تحقیق

این پژوهش در جستجوی یافتن پاسخ برای سؤال‌های زیر است :

- ۱- از نظر اولیای دانش‌آموزان آموزش غیرحضوری خانواده تا چه میزان در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی آنها تأثیر دارد ؟
- ۲- از نظر مدیران مدارس آموزش غیرحضوری خانواده تا چه میزان در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان تأثیر دارد؟
- ۳- از نظر اولیای دانش‌آموزان آموزش غیرحضوری خانواده تا چه اندازه در ارتقای سطح دانش و آگاهی آنها مؤثر است؟
- ۴- از نظر مدیران مدارس آموزش غیرحضوری خانواده تا چه اندازه در ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان مؤثر است ؟
- ۵- از نظر اولیای دانش‌آموزان مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده کدام است؟
- ۶- از نظر مدیران مدارس مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده کدام است؟

روش تحقیق

براساس اهداف، این تحقیق از نوع کاربردی است، زیرا هدف اصلی آن بررسی میزان مؤثر و مفید بودن آموزش غیرحضوری خانواده از نظر اولیا و مدیران در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان مدارس است. با توجه به ماهیت موضوع و اهداف پژوهش، روش تحقیق مورد استفاده، پیمایشی است.

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه اولیای دانش‌آموزان و مدیران مدارس ابتدایی، راهنمایی و متوسطه تابعه سازمان آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۸۶-۸۵ است به علت موجود نبودن آمار جدید از آمار سال قبل استفاده گردید. طبق آمار سال تحصیلی ۸۵-۸۴ تعداد آموزشگاه‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه ۴۷۹۶ واحد بوده که با احتساب یک مدیر برای هر آموزشگاه، تعداد مدیران ۴۷۹۶ نفر

است. حجم نمونه اولیه برابر با ۳۸۴ نفر بود، ولی در این پژوهش به دلیل عودت ندادن پرسش‌نامه‌ها از سوی برخی مدیران مدارس با وجود پی‌گیری‌های فراوان، حجم نمونه نهایی پژوهش به ۳۶۰ نفر رسید.

به دلیل استفاده از ابزار مصاحبه برای جمع‌آوری اطلاعات از اولیای دانش‌آموزان که مستلزم صرف هزینه و وقت زیاد است به ناچار حجم نمونه اولیا ۱۰۰ نفر تعیین گردید که البته مورد تأیید ناظر طرح و اعضای شورای تحقیقات قرار گرفت. برای انتخاب افراد نمونه از اولیای دانش‌آموزان از روش نمونه‌گیری داوطلبانه یا در دسترس و برای مدیران مدارس از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد.

شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات (داده‌ها)

برای جمع‌آوری داده‌های این پژوهش، دو نوع ابزار تهیه و تدوین شد: یک ابزار مصاحبه (با ساختار) مخصوص اولیای دانش‌آموزان و دوم پرسش‌نامه محقق‌ساخته برای مدیران مدارس بود. از تهیه و تدوین سؤالات مصاحبه (با ساختار) و پرسش‌نامه محقق‌ساخته، برای اطمینان از دقت و صحت عمل، سؤالات مصاحبه و پرسش‌نامه قبل از اجرای نهایی به صورت آزمایشی در مدارس یک منطقه آموزشی اجرا گردید و بعد از اصلاحات نهایی و به‌دست آوردن روایی و ضریب پایایی قابل قبول نسبت به اجرای نهایی آنها اقدام شد.

برای اجرای پژوهش در مناطق آموزشی منتخب، پژوهشگرانی ماهر و آموزش‌دیده با حداقل مدرک تحصیلی لیسانس (در رشته‌های روان‌شناسی و مشاوره) انتخاب گردیدند. طی برگزاری یک جلسه آموزشی، پس از بیان اهداف پژوهش، توضیحات لازم در مورد نحوه اجرای پژوهش به صورت مبسوطی به آنها ارائه شد. هم‌چنین برای اجرای بهتر پژوهش، فرم راهنما توسط مجری تهیه و در اختیار پژوهشگران قرار گرفت.

پژوهشگران مطابق راهنمای مربوطه به مناطق و مدارس منتخب مراجعه نموده و نسبت به اجرای مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه‌ها پس از ارائه توضیحات لازم اقدام نمودند. پس از جمع‌آوری و دریافت کلیه پرسش‌نامه‌های پژوهش توسط مجری طرح، اطلاعات مورد نیاز استخراج گردیده و مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

شیوه‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات (داده‌ها)

با توجه به سؤال‌های پژوهش، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی و استنباطی به شرح زیر استفاده شد:

آمار توصیفی: از جدول توزیع فراوانی، درصد، میانگین، انحراف استاندارد و نمودار ستونی برای تحلیل توصیفی مشخصات فردی پاسخ‌دهندگان استفاده شد.

آمار استنباطی: در این پژوهش علاوه بر سؤالات بازپاسخ از سؤالات بسته‌پاسخ (در مقیاس لیکرت) نیز استفاده شد. با توجه به این که هر کدام از پرسش‌های پرسش‌نامه و مصاحبه پنج گزینه‌ای بوده و نمرات (۵-۱) به آن‌ها تعلق می‌گرفت و جمع نمرات کسب‌شده آزمودنی‌ها در پرسش‌ها مدنظر بود، مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای در نظر گرفته شد و از آزمون T تک‌نمونه‌ای برای آزمودن سئوالات تحقیق و تحلیل استنباطی داده‌ها استفاده گردید.

با توجه به سؤال‌های پژوهش، از دو نوع ابزار جمع‌آوری داده‌ها به شرح زیر استفاده شد:

۱- مصاحبه (مصاحبه با ساختار): به منظور بررسی میزان مؤثر و مفید بودن آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان و جمع‌آوری سایر اطلاعات مورد نیاز از اولیای دانش‌آموزان، از مصاحبه استفاده شد.

برای تعیین روایی^۱ مصاحبه از دو بُعد روایی محتوایی و صوری استفاده شد. به منظور حصول اطمینان از روایی مصاحبه سعی شد که تمام سؤالات پژوهش از طریق سؤالات مصاحبه تحت پوشش قرار گیرد بدین منظور، سؤالات به تأیید ناظر طرح، متخصصان روان‌سنجی و کارشناسان انجمن اولیا و مربیان نیز رسید.

به منظور بررسی پایایی^۲ (اعتبار) سؤالات مصاحبه ابتدا تعدادی از پرسش‌نامه‌های مصاحبه‌ای (۱۵ عدد) در سطح یکی از مناطق آموزشی اجرا شد و سپس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی $\alpha = 0/80$ به دست آمد. ضریب مذکور نشان‌دهنده ضریب پایایی قابل‌قبولی برای سؤالات مصاحبه است. بنابراین پس از اطمینان از میزان

1- validity
2- reliability

پایایی و معتبر بودن ابزار پژوهش، نسبت به اجرای آن‌ها در سطح مناطق آموزشی منتخب اقدام گردید.

۲- پرسش‌نامه: به منظور نظرخواهی از مدیران مدارس درباره تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) در ارتقای سطح آگاهی و دانش اولیا و همچنین غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان و مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد.

برای تعیین روایی پرسش‌نامه از دو بُعد روایی صوری و محتوایی استفاده شد. به منظور حصول اطمینان از روایی پرسش‌نامه سعی شد که سؤالات پژوهش از طریق پرسش‌نامه تحت پوشش قرار گیرد بدین منظور سؤالات به تأیید ناظر طرح، متخصصان روان‌سنجی و کارشناسان انجمن اولیا و مربیان نیز رسید.

برای بررسی پایایی (اعتبار) سؤالات پرسش‌نامه ابتدا تعدادی از پرسش‌نامه‌ها (۴۰ پرسش‌نامه) در سطح یکی از مناطق آموزشی اجرا شد و سپس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی آن $\alpha = 0/84$ به دست آمد.

ضریب مذکور نشان دهنده ضریب پایایی قابل اطمینانی برای پرسش‌نامه‌های پژوهش است. بنابراین پس از اطمینان از میزان پایایی و معتبر بودن پرسش‌نامه‌ها، نسبت به اجرای آنها در سطح مناطق آموزشی منتخب اقدام گردید.

یافته‌های پژوهش

۱- تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان داده‌های جدول زیر میزان تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده را در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان از دیدگاه اولیای و مدیران مدارس نشان می‌دهد.

با توجه به نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل آماری، از نظر اولیای دانش‌آموزان، آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره)، به میزان زیادی در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی آنها در ابعاد افزایش رفتارهای مطلوب در فرزندان، ایجاد رفتارهای مطلوب در فرزندان، ارتقای سطح بهداشت روانی، افزایش مهارت‌های زندگی، بهبود روش‌های تربیتی و رفتار با فرزندان و کاهش تنش‌های درون خانواده مؤثر بوده است.

همچنین از نظر اولیای دانش‌آموزان آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان در ابعاد کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب فرزندان، کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان تأثیر زیادی نداشته است.

جدول ۱: نظرات اولیای دانش‌آموزان درباره تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی آنها

ردیف	مهارت‌های تربیتی	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری (α)	t محاسبه شده
۱	افزایش رفتارهای مطلوب در فرزندان	۲/۸۶	۰/۸۲	۰/۰۸۲	۹۹	۰/۰۱	۴/۳۴
۲	ایجاد رفتارهای مطلوب در فرزندان	۲/۳۷	۰/۷۹	۰/۰۷۹	۹۹	۰/۰۱	۲/۹۸
۳	کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب فرزندان	۲/۵۹	۰/۸۴	۰/۰۸۴	۹۹	۰/۰۵	۱/۰۶
۴	ارتقای سطح بهداشت روانی	۲/۹۷	۰/۷۹	۰/۰۷۹	۹۹	۰/۰۱	۵/۸۹
۵	افزایش مهارت‌های زندگی	۲/۹۷	۰/۸۲	۰/۰۸۲	۹۹	۰/۰۱	۵/۷۱
۶	کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان	۲/۵۷	۰/۷۹	۰/۰۷۹	۹۹	۰/۰۵	۰/۹۱
۷	بهبود روش‌های تربیتی و رفتار با فرزندان	۲/۹۵	۰/۶۵	۰/۰۶۵	۹۹	۰/۰۱	۶/۸۴
۸	کاهش تنش‌های درون خانواده	۲/۷۶	۰/۸۶	۰/۰۸۶	۹۹	۰/۰۱	۳/۰۰۲

با توجه به نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل آماری، از نظر مدیران مدارس آموزش غیرحضوری (بروشورهای اشاره) به میزان زیادی در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان در ابعاد افزایش رفتارهای مطلوب در فرزندان، ایجاد رفتارهای مطلوب در فرزندان، ارتقای سطح بهداشت روانی، افزایش مهارت‌های زندگی و بهبود روش‌های تربیتی و رفتار با فرزندان مؤثر بوده است همچنین از نظر مدیران مدارس، آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان در ابعاد کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب فرزندان، کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان و کاهش تنش‌های درون خانواده تأثیر زیادی نداشته است.

جدول ۲: نظرات مدیران مدارس پیرامون تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده در

غنی سازی مهارت‌های تربیتی آنها

ردیف	مهارت‌های تربیتی	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (α)	t محاسبه شده
۱	افزایش رفتارهای مطلوب در فرزندان	۲/۷۱	۰/۸۰	۰/۰۴۲	۳۵۹	۰/۰۱	۴/۹۶
۲	ایجاد رفتارهای مطلوب در فرزندان	۲/۶۴	۰/۸۲	۰/۰۴۳	۳۵۹	۰/۰۱	۳/۲۵
۳	کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب فرزندان	۲/۵۵	۰/۸۸	۰/۰۴۶	۳۵۹	۰/۰۵	۱/۱۳
۴	ارتقای سطح بهداشت روانی	۲/۷۸	۰/۸۰	۰/۰۴۲	۳۵۹	۰/۰۱	۶/۷۷
۵	افزایش مهارت‌های زندگی	۲/۶۵	۰/۸۵	۰/۰۴۴	۳۵۹	۰/۰۱	۳/۵۲
۶	کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان	۲/۴۴	۰/۹۳	۰/۰۴۹	۳۵۹	۰/۰۵	-۱/۱۲
۷	بهبود روش‌های تربیتی	۲/۷۷	۰/۸۴	۰/۰۴۴	۳۵۹	۰/۰۱	۶/۳۱
۸	کاهش تنش‌های درون خانواده	۲/۵۴	۰/۸۷	۰/۰۴۶	۳۵۹	۰/۰۵	۰/۹۶

۲- تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده در ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان داده‌های جداول زیر میزان تأثیر آموزش غیرحضوری خانواده را در ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان از دیدگاه اولیا و مدیران مدارس نشان می‌دهد.

جدول ۳: نظرات اولیای دانش‌آموزان در مورد محتوای آموزش‌های غیرحضوری خانواده

میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (α)	t محاسبه شده
۲/۹۹	۰/۷۷	۰/۰۷۷	۹۹	۰/۰۱	۶/۳۴

با توجه به نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل آماری از نظر اولیای دانش‌آموزان، آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) تا اندازه زیادی در ارتقای سطح دانش و آگاهی آنها مؤثر بوده است.

جدول ۴: نظرات مدیران مدارس در مورد محتوای آموزش‌های غیرحضوری خانواده

میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (α)	ت محاسبه شده
۳/۱۵	۰/۷۳	۰/۰۳۸	۳۵۹	۰/۰۱	۱۶/۹۱

با توجه به نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل آماری، از نظر مدیران مدارس، آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) در ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان مؤثر بوده است.

۳- مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره)

داده‌های جداول زیر مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده را از دیدگاه اولیای دانش‌آموزان و مدیران مدارس نشان می‌دهد.

جدول ۵: نظرات اولیای دانش‌آموزان درباره مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری خانواده

ردیف	مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیرحضوری	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (α)	ت محاسبه شده
۱	قابل فهم بودن بروشورهای اشاره	۲/۷۲	۰/۹۸	۰/۰۹۸	۹۹	۰/۰۵	۲/۲۳
۲	تناسب تصاویر موجود در بروشورها با موضوع آن	۲/۳۵	۱/۱۱	۰/۱۱۱	۹۹	۰/۰۵	۱/۳۴
۳	مورد نیاز بودن بروشورهای اشاره	۳/۰۶	۰/۷۶	۰/۰۷۶	۹۹	۰/۰۱	۷/۳۳
۴	تناسب و هماهنگی محتوای بروشورها با عناوین	۳/۰۱	۰/۷۳	۰/۰۷۳	۹۸	۰/۰۱	۶/۹۰
۵	مناسب بودن شکل ارائه آموزش‌های غیرحضوری به صورت بروشور	۲/۶۵	۱/۱۲	۰/۱۱۲	۹۹	۰/۰۵	۱/۳۳
۶	میزان تمایل اولیای دانش‌آموزان نسبت به تهیه بروشورهای اشاره	۲/۹۸	۱/۰۲	۰/۱۰۲	۹۹	۰/۰۱	۴/۶۸

با توجه به نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل آماری می توان گفت که از نظر اولیای دانش آموزان، محتوای بروشورهای اشاره قابل فهم، مورد نیاز آن ها بوده، محتوای بروشورها با عناوین آن ها تناسب و هماهنگی داشته و همچنین اولیا تمایل دارند که بروشورهای اشاره را تهیه نمایند.

همچنین از نظر اولیای دانش آموزان، تصاویر موجود در بروشورهای اشاره با موضوع آن تناسب نداشته و شکل ارائه آموزش های غیر حضوری به صورت بروشور مناسب نبوده است.

جدول ۶: نظرات مدیران مدارس درباره مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیر حضوری خانواده

ردیف	مسائل و مشکلات برنامه آموزش غیر حضوری	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (α)	t محاسبه شده
۱	قابل فهم بودن بروشورهای اشاره	۲/۸۰	۰/۸۶	۰/۰۴۵	۳۵۹	۰/۰۱	۶/۶۳
۲	تناسب تصاویر موجود در بروشورها با موضوع آن	۲/۷۷	۰/۷۶	۰/۰۴۰	۳۵۹	۰/۰۱	۶/۷۷
۳	مورد نیاز بودن بروشورهای اشاره	۲/۹۸	۰/۷۹	۰/۰۴۱	۳۵۹	۰/۰۱	۱۱/۵۱
۴	تناسب و هماهنگی	۳/۰۳	۰/۶۶	۰/۰۳۵	۳۵۹	۰/۰۱	۱۵/۱۷
۵	مناسب بودن شکل ارائه آموزش های غیر حضوری به صورت بروشور	۲/۷۵	۰/۸۹	۰/۰۴۷	۳۵۹	۰/۰۱	۵/۴۲
۶	میزان تمایل اولیای دانش آموزان نسبت به تهیه بروشورهای اشاره	۲/۲۱	۱/۰۰۹	۰/۰۵۳	۳۵۹	۰/۰۵	-۵/۴۲

با توجه به نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل آماری نتیجه گرفته می شود که از نظر مدیران مدارس محتوای بروشورهای اشاره برای اولیای دانش آموزان قابل فهم بوده، با عناوین آن ها هماهنگی داشته و مورد نیاز آنها بوده است. همچنین تصاویر موجود در بروشورها با موضوع آن تناسب داشته و شکل ارائه آموزش های غیر حضوری به صورت بروشور مناسب بوده است. همچنین از نظر مدیران مدارس، اولیای دانش آموزان تمایل چندانی به تهیه بروشورهای اشاره ندارند.

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های پژوهش مبنی بر مؤثر بودن آموزش غیرحضوری خانواده در غنی‌سازی مهارت‌های تربیتی اولیای دانش‌آموزان و ارتقای سطح دانش و آگاهی آن‌ها و همچنین هماهنگی بودن آن با نتایج پژوهش‌های قبلی از یک طرف و نبودن فرصت و وقت کافی برای خانواده‌ها جهت استفاده از برنامه‌های آموزش حضوری از طرف دیگر و همچنین مقرون به صرفه بودن آموزش‌های غیرحضوری در مقایسه با هزینه‌های آموزش‌های حضوری، به نظر می‌رسد که سازمان‌های مسئول در امر خانواده با پرداختن به آموزش غیرحضوری مؤثر و کارآمد خانواده‌ها، علاوه بر ارتقای سطح مهارت‌های زندگی افراد خانواده موجب پیشگیری از بروز مشکلات اجتماعی و روان‌شناختی در بین افراد جامعه شده و موجبات ارتقای سطح بهداشت روانی جامعه را فراهم می‌نمایند.

البته آموزش‌هایی که خانواده‌ها نیاز دارند با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی مناطق مختلف کشور، متنوع بوده و لازم است نیازهای آموزشی خانواده‌ها به طور دقیق مورد شناسایی قرار گرفته و اولویت‌بندی شوند تا بر اساس اولویت‌ها برنامه آموزشی طراحی شود. در آن صورت است که برنامه‌های آموزش غیرحضوری خانواده می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود.

با توجه به مطالب مذکور می‌توان نتیجه گرفت که گسترش آموزش‌های غیرحضوری خانواده به شیوه‌های مختلف (از طریق بروشور، رسانه‌های ارتباط جمعی محلی، لوح‌های فشرده و...)، بیش از پیش در جامعه ما احساس می‌شود و به برنامه‌ریزی‌های علمی و کارشناسی دقیقی از طرف نهادها و سازمان‌های ذیربط نیاز دارد. امید است که با تحقق این امر، در آینده نزدیک شاهد خانواده‌های سالم و جامعه سالمی باشیم.

پیشنهادهای کاربردی

براساس یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- ۱- با توجه به این‌که نتایج پژوهش، بیانگر مؤثر بودن آموزش غیرحضوری خانواده (بروشورهای اشاره) در ارتقای سطح دانش و آگاهی اولیای دانش‌آموزان است، پیشنهاد می‌شود تهیه و توزیع آن با مطالب و موضوعات جدیدتری استمرار یابد.

- ۲- برای ایجاد انگیزه بیشتر در اولیا جهت تهیه بروشورهای اشاره، پیشنهاد می شود در مناطق و مدارس نیز مسابقات منظمی از محتوای بروشورها برگزار گردیده و جوایز نفیسی به برگزیدگان اهدا گردد.
- ۳- به منظور قابل دسترس بودن همیشگی بروشورها، در پایان هر سال تمامی بروشورها در قالب لوح فشرده و کتابچه در اختیار اولیای دانش آموزان قرار گیرد.
- ۴- به منظور استفاده تعداد بیشتری از اولیای دانش آموزان از بروشورها، اطلاع رسانی دقیق و مناسب از طرف مناطق آموزشی و مدارس صورت گیرد.
- ۵- به منظور استفاده بهینه اولیا، بروشورها در قالب دو دسته عمومی و اختصاصی مقطع تحصیلی تهیه و تدوین شود. به این صورت که برخی بروشورها به مشکلات دانش آموزان یک دوره تحصیلی اختصاص یابد و برخی بروشورها قابل استفاده برای کلیه اولیای دانش آموزان باشد.
- ۶- به منظور آگاهی اولیای دانش آموزان از مراکز مشاوره و خدمات روان شناختی (خانواده و دانش آموزی) دولتی، در برخی از شماره های بروشور، آدرس و تلفن مراکز فوق ذکر شود.
- ۷- جلسات آموزش خانواده (حضوری) با حضور اساتید مجرب برای پاسخ گویی به سؤالات اولیای دانش آموزان و بحث درباره مطالب بروشورها، در مدارس تشکیل گردد.
- ۸- برای ارتقای سطح آگاهی و دانش روان شناسی معلمان و مربیان مدارس، بروشورهای ویژه ای تهیه و تدوین و در اختیار آنها قرار داده شود.
- ۹- با توجه به این که هدف بروشورهای اشاره آموزش اولیاست، پیشنهاد می شود در زمینه مهارت های زندگی و مسائل بهداشت روانی، بروشورهای ویژه ای در حد درک و فهم دانش آموزان هر دوره تحصیلی، تهیه و تدوین و در اختیار آنها قرار داده شود.
- ۱۰- در راستای تکمیل آموزش های غیرحضوری خانواده از مشاوران و کارشناسان مجرب و متخصص برای آموزش مهارت های زندگی به دانش آموزان و پاسخ گویی به سؤالات آنها درباره مشکلاتشان استفاده گردد.

منابع

الف (فارسی):

- انجمن اولیا و مربیان (۱۳۷۷). دستورالعمل جامع آموزش خانواده. انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- اسدی، شهرام (۱۳۷۹). بررسی میزان تأثیر آموزش خانواده بر تغییر رفتار والدین نسبت به فرزندان خود در دوره راهنمایی و متوسطه شهرستان شهرضا. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان.
- تبریزی، غلامرضا (۱۳۸۲). بررسی نقش کلاس‌های آموزش خانواده در تغییر رفتار والدین و حل مسائل تربیتی، فرهنگی و تحصیلی دانش‌آموزان. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش خراسان.
- ثابتی، حسن (۱۳۷۵). بررسی نگرش اولیای دانش‌آموزان درباره عوامل مؤثر در جذب آن‌ها به کلاس‌های آموزش خانواده در شهر یزد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- فتح‌آبادی، جلیل و عمویی، رضا (۱۳۸۱). بررسی عملکرد کلاس‌های آموزش خانواده از نظر والدین و مدیران مدارس شهرستان‌های استان تهران. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران.
- جهانگرد، یدالله (۱۳۷۹). آشنایی با انجمن اولیا و مربیان. انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- شریفی، حسن پاشا (۱۳۷۴). اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی. تهران: انتشارات رشد.
- شیولسون، ریچارد (۱۳۷۱). استدلال آماری در علوم رفتاری. جلد دوم، ترجمه علیرضا کیامنش. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- زهره، سرمد و همکاران (۱۳۸۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر ویراش.

- مهری نژاد، سید ابوالقاسم (۱۳۸۲). بررسی میزان اثربخشی کلاس‌های آموزش خانواده بر تغییر رفتار خانواده. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش شهر تهران.
- موسی‌زاده، توکل (۱۳۸۱). بررسی میزان اثربخشی کلاس‌های آموزش خانواده در استان اردبیل. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش استان اردبیل.
- نبوی، سید صادق (۱۳۸۲). نیازسنجی آموزشی اولیای دانش‌آموزان جهت آموزش خانواده در دوره‌های تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه. طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران.
- نوابی نژاد، شکوه (۱۳۷۹). آموزش و مشاوره خانواده. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- وفادار، صداقت (۱۳۷۴). نوآوری در نحوه برگزاری کلاس‌های آموزش خانواده. ماهنامه پیوند، شماره ۱۹۱-۱۸۲.

ب) انگلیسی:

- Gavin, de-Becker (2003) **Family Education**, Net Work, <http://www.familyeducation.com./article>.
- Peggy, S., Mezzaros, Bird Gloria, Graham Bonnie and Melissa Chase (2002). **Parent Education**, Website Development, Center for Information Technology Impacts on Children.
- Sandra, Christen Son, Jane Conoley and Others (2002). **Parent Education**, Website Development, Center for Information Technology Impacts on Children.
- Heretel, Robert (1999). **Family Education at Researches**, <http://www.familyeducation.com/article>